

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-8437.51.2023-1.18>

**ЧОРНИЙ Михайло** – аспірант кафедри психології та соціальної роботи, Західно-український національний університет, вул. Львівська, 11, Тернопіль, Україна, індекс 46009 ([chorny.i.soc.ped@gmail.com](mailto:chorny.i.soc.ped@gmail.com))

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1843-0856>

## ДІАГНОСТИКА МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ ІЗ КЛІЄНТАМИ

**Анотація.** Статтю присвячено дослідженню рівня сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами. Визначено чинники, які впливають на ефективність роботи фахівця. Вказано на особливості структури психологічної готовності відповідно до змісту та структури, особливостей професійної діяльності. Розкрито актуальність проблеми дослідження рівня сформованості психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. Проаналізовано дослідження сучасних українських науковців по темі психологічної готовності до діяльності, зокрема, психологічної готовності до майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. Зроблено акцент на дослідженнях (А. Фурман, 2015 рік) професійної компетентності спеціаліста, інструментах ефективної реалізації його фахової мислєдїяльності. Зауважено формування психологічної готовності майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як передумову досягнення високої конкурентоспроможності (В. Савіцька, 2013 рік). Проаналізовано сучасні наукові дослідження мотиваційного компонента психологічної готовності до діяльності, визначено його емпіричні показники.

У статті розкрито методологію проведеного дослідження рівня сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами: прийом оцифрування емпіричних показників; систему переведення результатів дослідження у стени; формулу коефіцієнта рівня сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності; систему переведення коефіцієнтів у трирівневу шкалу сформованості. Проаналізовано результати емпіричного дослідження рівня сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами. Відзначено тендерні відмінності. Визначено перспективи подальших досліджень у розробці тренінгової програми для студентів спеціальності «соціальна робота», спрямованої на формування глибокої усвідомленої позитивної мотивації.

**Ключові слова:** психологічна готовність, соціальні працівники, професійна діяльність, мотиваційний компонент, мотиви, тендерні відмінності.

**CHORNYI Mykhailo** – Graduate student, Department of Psychology and Social Work, West Ukrainian National University, 11, Lvivska Str., Ternopil, Ukraine, postal code 46009 ([chorny.i.soc.ped@gmail.com](mailto:chorny.i.soc.ped@gmail.com))

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1843-0856>

## DIAGNOSTICS OF MOTIVATIONAL COMPONENT OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH CLIENTS

**Abstract.** The article is devoted to the study of level of formation of motivational component of psychological readiness of future social workers to work with clients. The factors that affect the efficiency of the specialist's work have been determined. The features of the structure of psychological readiness are indicated in accordance with the content and structure, features of professional activity.

*The relevance of the problem of researching the level of formation of psychological readiness of future social workers for professional activity is revealed. The research of modern Ukrainian scientists on the topic of psychological readiness for activity, in particular, psychological readiness of future social workers for professional activity, is analyzed. Emphasis is placed on research (A. Furman, 2015) of the specialist's professional competence, tools for effective implementation of his professional thinking. It was noted that the formation of the psychological readiness of the future social worker for professional activity is a prerequisite for achieving high competitiveness (V. Savitska, 2013). Modern scientific studies of the motivational component of psychological readiness for activity are analyzed, and its empirical indicators are determined.*

*The article discloses the methodology of the conducted research on the level of formation of the motivational component of the psychological readiness of future social workers to work with clients: the method of digitizing empirical indicators; the system of transferring the research results to conditional points; the formula for the coefficient of level of formation of motivational component of psychological readiness; the system of transferring coefficients into a three-level scale of formation. The results of an empirical study of the level of formation of motivational component of psychological readiness of future social workers to work with clients are analyzed. Gender differences were noted. Prospects for further research in the development of a training program for students majoring in social work, aimed at the formation of deep conscious positive motivation, have been determined.*

**Key words:** *psychological readiness, social workers, professional activity, motivational component, motives, gender differences.*

**Постановка проблеми.** Якість, ефективність роботи фахівця залежать від рівня сформованості психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності. Зміст і структура психологічної готовності будуть мати відмінності залежно від структури конкретної професійної діяльності. Зокрема, ефективність роботи соціального працівника залежить від рівня сформованості психологічної готовності до діяльності у сфері соціальних послуг, соціального забезпечення. Чим вищий рівень сформованості психологічної готовності до діяльності, тим швидше відбудеться процес адаптації молодого фахівця до професійної діяльності, нижчим буде коефіцієнт дезадаптивної стресогенності для соціального працівника. Формування психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами є надзвичайно актуальним, оскільки корелює з рівнем якості роботи майбутнього соціального працівника.

А. Фурман (2015 р.) визначає професійну компетентність як «високорозвинене та соціально узгоджене мислення спеціаліста в окремій ніші чи окремому сегменті суспільного виробництва, для якого знання, норми, уміння, цінності та маркери ментального досвіду, з одного боку, є матеріалом для аналітичного, рефлексивного, творчого та діяльного опрацювання в конкретних трудових ситуаціях повсякдення, з іншого – ситуаційна актуалізація цього матеріалу у взаємозалежних інтенційних полях свідомості та самосвідомості даного спеціаліста як особистості перетворює його на засоби, методи та навіть інструменти ефективної реалізації фахової мислєдіяльності (далі – МД). Остання, гармонізуючи роботу думки у сфері ідеального та фізичні дії зусилля у світі матеріального, уможлиблює вичерпну повноту задіяння його кращих людських ресурсів і спроможностей, отже, створює основоположні, передусім внутрішні, суб'єктивні, умови досягнення ним культурно зумовлених вершин професійної майстерності» (Фурман, 2015, с. 49).

У своєму дослідженні Вікторія Савіцька (2013 р.) зазначає, що «проблеми якості підготовки та шляхи досягнення необхідного рівня готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, виявлення умов, які забезпечують ефективність формування означеного виду готовності, залишаються не досить дослідженими на сучасному етапі. Актуальність і доцільність їх дослідження зумовлені необхідністю подолання суперечності, яка виникає між потребами суспільства, зацікавленого у зростанні якості підготовки фахівців із соціальної роботи та відсутністю реальних механізмів підвищення готовності в освітній системі. У зв'язку із цим підготовка студентів у вищих навчальних закладах повинна якнайповніше забезпечувати процес формування готовності майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як передумову досягнення високої конкурентоспроможності» (Савіцька, 2013, с. 326).

**Аналіз досліджень і постановка завдань.** Проблему психологічної готовності до діяльності досліджували: В.Й. Бочелюк, Л.О. Гапоненко, І.Ю. Горелов, О.В. Губенко, В.Т. Дорохіна, А.В. Зосімовський, Л.А. Орбан, А.С. Прангвішвілі, С.І. Равикович, П.А. Рудик, Л.В. Долинська,

Л.В. Кондрашова, Г.С. Костюк, В.А. Крутецький, М.В. Левченко, А.Ф. Ліненко, С.Д. Максименко, О.І. Мешко, В.О. Моляко, О.Г. Мороз, Д.Ф. Ніколенко, Н.А. Побірченко, М.В. Савчин, О.В. Скрипченко, В.І. Стець, Л.М. Смульсон, О.П. Федик, О.М. Хлівна, О.В. Хрущ-Ріпінська, Н.В. Чепелева, І.М. Чорна, М.М. Ярошко й інші.

У контексті даної проблеми постає потреба дослідження змісту та структури психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами, рівня сформованості її структурних компонентів. Проблему психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності досліджували: О.В. Алпатова, А.Н. Гірняк, Н.С. Горобець, О.Г. Карпенко, О.Т. Кравцова, Ю.В. Ошета, Р.В. Чубук, В.В. Савіцька, Т.В. Семигіна, О.Л. Файчук, А.В. Фурман, О.Є. Фурман та інші.

**Мета статті** – дослідити рівень сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз наукової літератури щодо предмета дослідження показав, що у структуру психологічної готовності до професійної діяльності більшість авторів включають мотиваційний компонент.

Т.М. Бугеря (2011 р.) визначає мотиваційний компонент як прагнення студентів до пізнання нових понять, фактів, суті явищ, їх походження у процесі навчання професійно орієнтованих дисциплін, прагнення до самовдосконалення (Бугеря, 2011, с. 17).

О.В. Алпатова (2013 р.) вважає, що мотиваційний компонент включає потребу досягнення успіху в майбутній професійній діяльності, а також позитивне ставлення до професії [1, с. 172].

Н.В. Гуртовенко (2014 р.) у своїх дослідженнях конкретизує зміст мотиваційного компонента психологічної готовності як такого, що забезпечує ініціацію процесу професійно-управлінського самовизначення та динаміку його розгортання та включає насамперед потребу у професійному самовизначенні. Важливою складовою частиною компонента є комплекс мотивів, цінностей і настанов, що утворюють педагогічну спрямованість особистості: 1) позитивне ставлення до роботи в освіті та впевненість у правильності зробленого вибору; 2) наявність інтересу до змісту діяльності, широта інтересів та їх творчий рівень (творчий задум); 3) домінування гуманістичних професійних цінностей та ідеалів; 4) стійкі й адекватні наміри розвитку кар'єри в освіті (Гуртовенко, 2014, с. 57).

Н.С. Горобець (2015 р.) зазначає, що мотиваційний компонент включає в себе професійні настанови, інтереси, прагнення займатися педагогічною роботою. Його основою є професійно-педагогічна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), у якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання вдосконалювати свою підготовку тощо (Горобець, 2015, с. 12).

Ми вважаємо, що мотиваційний компонент – це наявність нахилів та інтересів, глибоких, усвідомлених внутрішніх і зовнішніх позитивних мотивів до здійснення соціальної роботи із клієнтами.

У процесі дослідження психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами, для уніфікації результатів за різними методиками, які використовували для діагностики рівня сформованості, ми переводили результати кожної методики у стени. Для дослідження рівня сформованості компонентів психологічної готовності застосовували формулу коефіцієнта рівня сформованості. Це дало нам змогу емпіричні показники сформованості компонентів і психологічної готовності загалом перевести в числові коефіцієнти. Шляхом розподілу коефіцієнтів визначили рівні сформованості компонента.

Високий рівень сформованості компонента становить: 0,668–1,000.

Середній рівень сформованості компонента становить: 0,334–0,667.

Низький рівень сформованості компонента становить: 0,000–0,333.

Для дослідження рівня сформованості мотиваційного компонента (далі – РСМК) психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами ми проаналізували емпіричні показники: глибину й усвідомленість мотивів майбутнього соціального працівника, співвідношення між внутрішньою мотивацією (далі – ВМ), зовнішньою позитивною мотивацією (далі – ЗПМ) і зовнішньою негативною мотивацією (далі – ЗНМ). Діагностику здійснювали за допомогою методики «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір у модифікації А.А. Реана) (Котун, 2011).

Дана методика використовується для діагностики мотивації професійної діяльності. В основу покладена концепція внутрішньої та зовнішньої мотивації. Про внутрішній тип

мотивації варто говорити тоді, коли для особистості має значення діяльність сама собою. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, зовнішніх щодо змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати тощо), то в даному разі прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Зовнішні мотиви поділяються на зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безсумнівно, більш ефективні та більш бажані з усіх поглядів, ніж зовнішні негативні мотиви. Оптимальним вважається мотиваційний комплекс із домінуванням внутрішньої та зовнішньої позитивної мотивації над низькими показниками зовнішньої негативної мотивації (Котун, 2011, с. 156).

Ми перевели результати методики у стени.

ВМ > ЗПМ > ЗНМ – 3 стени.

ВМ = ЗПМ > ЗНМ – 2 стени.

ЗНМ > ЗПМ > ВМ – 1 стени.

Формула обчислення коефіцієнта рівня сформованості мотиваційного компонента (далі – КРСМК) психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами. Коефіцієнт рівня сформованості когнітивного компонента становить частку отриманих стенив і максимально можливих стенив (3) (Формула 1).

$$\text{КРСМК} = \frac{\Sigma \text{ стенив}}{3}$$

**Формула 1.** Коефіцієнт рівня сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами

У дослідженні взяли участь 300 студентів спеціальності «соціальна робота». З них: 200 дівчат і 100 хлопців. Результати дослідження рівня сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами (Табл. 1).

Таблиця 1

**Рівень сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами**

Рівень	Дівчата		Хлопці		Разом	
	Абс. к-ть	У %	Абс. к-ть	У %	Абс. к-ть	У %
Високий	28	14	20	20	48	16
Середній	112	56	24	24	136	45,333
Низький	60	30	56	56	116	38,667
Усього:	200	100	100	100	300	100

У результаті проведеного дослідження встановлено, що у 56% дівчат високий рівень, у 30% низький рівень і лише у 14% дівчат високий рівень сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності до роботи із клієнтами.

У 56% хлопців низький рівень, у 24% середній рівень і лише у 20% високий рівень сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності до роботи із клієнтами.

Загалом, у 45,333% респондентів середній рівень, у 38,667% низький рівень і у 16% високий рівень сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності до роботи із клієнтами.

**Висновки.** Проведене дослідження рівня розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи із клієнтами дає підстави стверджувати про необхідність розроблення заходів для формування глибокої, усвідомленої позитивної внутрішньої мотивації до майбутньої професійної діяльності.

**Перспективи подальших досліджень** убачаємо в розробці тренінгової програми для студентів спеціальності «соціальна робота», спрямованої на формування глибокої усвідомленої позитивної внутрішньої мотивації до майбутньої професійної діяльності.

## Література

- Алпатова О.В.** Особливості процесу формування психологічної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2013. № № 1–2. С. 169–176. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/srutip\\_2013\\_1-2\\_22.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/srutip_2013_1-2_22.pdf) (дата звернення: 01.05.2023).
- Бугеря Т.М.** Формування готовності фахівців з фізичної реабілітації до професійної діяльності на основі міжпредметних зв'язків. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 1. С. 17–20.
- Горобець Н.С.** Готовність майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький, 2015. № 10. С. 11–13.
- Гуртовенко Н.В.** Мотиваційний компонент – головна складова готовності студентів до професійної діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. Київ, 2014. Вип. 30. С. 55–58.
- Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів : методичний посібник / **О.М. Кокун та ін.** Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
- Савіцька В.В.** Готовність майбутнього соціального працівника до професійної діяльності як запорука її ефективності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2013. Вип. 2. С. 325–331.
- Фурман А.В.** Інноваційна освітня модель підготовки соціальних працівників. *Ринок праці та зайнятість населення* : науково-виробничий журнал Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. Київ, 2015. № 1. С. 47–51.

## References

- Alpatova O.V.** (2013). Osoblyvosti procesu formuvannya psyhologichnoi gotovnosti majbutnih socialnyh pracivnykiv do profesijnoi dijalnosti. *Socialna robota v Ukraini: teorija i praktyka*. № № 1–2. S. 169–176. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/srutip\\_2013\\_1-2\\_22.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/srutip_2013_1-2_22.pdf) (data zvernennja: 01.05.2023) [in Ukrainian].
- Bugerja T.M.** (2011). Formuvannya gotovnosti fahivciv z fizychnoi rehabilitacii do profesijnoi dijalnosti na osnovi mizhpredmetnyh zvjazkiv. *Pedagogika, psyhologija ta medyko-biologichni problemy fizychnogo vyhovannja i sportu*. № 1. S. 17–20 [in Ukrainian].
- Gorobec N.S.** (2015). Gotovnist majbutnih socialnyh pracivnykiv do profesijnoi dijalnosti. *Zbirnyk naukovykh prac Hmelnyckogo instytutu socialnyh tehnologij Universytetu “Ukraina”*. Hmelnyckyj, № 10. S. 11–13 [in Ukrainian].
- Gurtovenko N.V.** (2014). Motyvacijnyj komponent – glavna skladova gotovnosti studentiv do profesijnoi dijalnosti. *Naukovi zapysky Nacionalnogo universytetu “Ostrozka akademija”. Serija “Psyhologija i pedagogika”*. Kyiv. Vyp. 30. S. 55–58 [in Ukrainian].
- Kokun O.M., Pishko I.O., Lozinska N.S., Kopanycja O.V., Malhazov O.R.** (2011). Zbirnyk metodyk dlja diagnostyky psyhologichnoi gotovnosti vijskovosluzhbovciv vijskovoї sluzhby za kontraktom do dijalnosti u skladi myrotvorchyh pidrozdiliv : metodychnyj posibnyk. Kyiv : NDC GP ZSU, 281 s. [in Ukrainian].
- Savicka V.V.** (2013). Gotovnist majbutnogo socialnogo pracivnyka do profesijnoi dijalnosti jak zaporuka ii efektyvnosti. *Zbirnyk naukovykh prac Umanskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Pavla Tychny*. Uman. Vyp. 2. S. 325–331 [in Ukrainian].
- Furman A.V.** (2015). Innovacijna osvittnja model pidgotovky socialnyh pracivnykiv. *Rynok praci ta zajnjatist naseleennja* : nauk.-vyrob. zhurn. In-t pidgotovky kadriv derzh. sluzhby zajnjatosti Ukrainy. Kyiv, № 1. S. 47–51 [in Ukrainian].